

היבטים לשוניים בפרשת בחקתי פג

דקדוקי קריאה בפרשת בחקתי בהפטרה ובראשון של במדבר

כו ו עליית שני

כו ז **לְחַרְב**: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מידע

כו י עליית שלישי

כו יא **בְּתוֹכְכֶם**: כ"ף ראשונה בשווא נע, אין לחוש לחלק מהדפוסים שניקדו שם חטף, כן הוא הדבר בהמשך

כו יב **תְּהִי־לִי**: געיה בת"ו

כו יג **קוֹמְמֵי־ת**: מ"ם ראשונה בשווא נע¹

כו טז **אֶעֱשֶׂה-זֵאת**: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

כו כב **וְנִשְׁמוּ**: המ"ם בדגש חזק, מלשון שממה

כו כה **וְשַׁלַּחְתִּי דָבָר**: טעם נסוג אחור ללמ"ד ואין מרכא בהברה האחרונה²

כו כז **וְאָפּוּ**: מלרע, טעם תלישא מונח במקומו הטבעי, על האות הראשונה, אך ההטעמה היא בהברה האחרונה

כו לא **חֲרָבָה**: החי"ת בקמץ קטן. **וְהִשְׁמֹתִי**: דגש חזק המ"ם, לשון שממה

כו לב **וְשִׁמְמוּ**: מ"ם ראשונה בשווא נע ולא בחטף (ראה הערה לעיל כו יג)

כו לד **שִׁבְתִּיהָ**: ב"ת בשווא נע. **הַשְּׁמָה**: ה"א בקמץ קטן עקב הדגש בשי"ן, דגש חזק במ"ם, כן הדבר גם בפסוק הבא. ה"א בסוף המילה אינו במפיק

כו לו **בְּכֶם**: בזקף ולא ברביעי. **וְהִבֵּאתִי מַרְדֵּךְ**: טעם נסוג אחור לבי"ת ואין מרכא בהברה האחרונה.

וְנָסוּ: במלרע. **מְנַסֵּת-חֲרָב**: געיה בנו"ן, יש לקרוא בהעמדה קלה שם

כו לז **אֵין**: טעם אתנח האריך את תנועת האל"ף לקמץ

כו מא **אָף-אָנִי**: ברביעי לא בגרשיים

כו מג **וְתָרַץ**: במלעיל. **בְּהִשְׁמָה**: הבי"ת בקמץ קטן ושווא נח בה"א, יש לקרוא: בוה-שמה

כו מד **וְאָף-גַּם-זֵאת**: תיבת **וְאָף** מוקפת ולא במונח

כו מה **לְאֱלֹקִים**: האל"ף אינה נשמעת כלל

כז א עליית רביעי

כז ה **וְאִם מִבֶּן-חַמֵּשׁ**: יש להיזהר לא להדביק את התיבות, תופעה זו של 'הדבקים' תחזור על עצמה

מספר פעמים בפסוקים הבאים. **וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזְכָּר עֲשָׂרִים שְׁקָלִים**: יש להאיץ מעט את קריאת

התיבה **הַזְכָּר** להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'והיה ערכך, הזכר עשרים שקלים' אלא **וְהָיָה**

עֲרֹכְךָ הַזְכָּר - עֲשָׂרִים שְׁקָלִים

¹ ככלל, שיש לו חריגים, מטרת החטף באותיות שאינן גרוניות היא להורות על קריאה בשווא נע - וכך יש לנהוג, ולא לחטף עצמו.

² יש חומשים (ביניהם תנ"ך קורן) שהחליטו שאין כאן מלעיל מוחלט, ולכן הוסיפו מרכא בהברה האחרונה. אבל במדויקים שלנו הוא מלעיל ללא מרכא בסוף.

כז ח וְהֶעֱמִידוּ... וְהֶעֱרִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה וכן הדבר גם בהמשך

כז ט יְהִי־קֶדֶשׁ: געיה ביו"ד הראשונה

כז י לֹא יִחְלִיפֶנּוּ: ברביע ולא בזקף. וְהִיָּה-הוּא וְתִמְוֶרְתּוּ: העמדה קלה בה"א הראשונה בגלל הגעיה שם, יש להקפיד לבטא את השורק בתחילת התיבה השנייה שלא ייבלע בתוך סוף התיבה הקודמת, נכון הדבר גם בהמשך בפס' לג

כז טו וְהִיָּה לֹא: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כז טז עליית חמישי

כז כב עליית ששי

כז כו אֲשֶׁר-יִבְכַּר: תיבת אֲשֶׁר מוקפת לא בקדמא

כז כח אֶדְ-כָּל-חֲרָם: אֶדְ במקף לא במונח

כז כט עליית שביעי

יִחָרָם: היו"ד בקמץ גדול והח"ת בחטף קמץ

כז ל וְכָל-מַעֲשֵׂר: יש להקפיד לבטא את העי"ן על אף שהיא בשווא נח, שלא יישמע 'מאסר' וכיו"ב

כז לב מפטיר

כז לג לָרַע: הלמ"ד בקמץ

הפטרת בחוקותי ירמיהו טז יט – יז יד:

יז ב כְּזָכָר: הכ"ף השנייה דגושה אחרי שוא נח. עַל גְּבַעוֹת הַגְּבָהוֹת: טעם טפחא בתיבת עַל

יז ד וְשִׁמְטָתָהּ: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי. וְהֶעֱבַדְתִּיךָ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה והדל"ת בשוא נח

יז ו כִּי-יָבֹא טוֹב: טעם נסוג אחור ליו"ד

יז ז מִבְּטָחוֹ: הטי"ת בפתח

יז ח וְעַל-יֹבֵל: הבי"ת פתוחה. שָׂרְשִׁיו: השי"ן הראשונה בקמץ רחב. כִּי-יָבֹא חֹם: טעם נסוג אחור ליו"ד

יז יא דָּגַר: הגימ"ל בפתח. עֲשֵׂה: טעם נסוג אחור לעי"ן

ראשון של במדבר:

א ה שני במנחת שבת

א ז לִיהוָדָה: הלמ"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא תחת היו"ד שהיא אינה מנוקדת כלל

א ח לִישְׁכָּר: יש לקרא 'לִישְׁכָּר'

א טז שלישי במנחת שבת

א יח וַיִּתְּלֶדּוּ: געיה ביו"ד והלמ"ד בשווא נח ללא דגש

לב העברי. אִם בְּחֻקְתֵי תִלְכוּ בתו"כ שתהיו עמלים בתורה. וצ"ב לשון "עמלים", דנקט, דהול"ל "תהיו לומדים התורה" נראה לי ע"פ מה שכתב בבאר שבע (אשכנזי פר' בהר) בשם קדמונים

דהיות דג' מתנות טובות ניתנו לישראל ע"י יסורים ארץ ישראל תורה ועוה"ב³ (ברכות ה), א"כ איך מתקיים הברכות. אלא כי עסק התורה עולה במקום יסורים לסלקם, וזה שכתוב "אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר תִּסְרְנוּ יְהוָה, ע"י וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמְדֶנּוּ (תהלים צד, יב)", שהתורה הוא תחת היסורים. וכן משמע בגמרא שם "כל העוסק בתורה יסורים בדלים הימנו, שנאמר וּבְגִי רִשְׁוֹן יִגְבִּיחוּ עוֹף (איוב ה, ז)". ונראה דיותר מסתבר שאם לומד תורה בעיון, נמצא דיש לו עמל ויסורים בתורה דאז בלי ספק שמסלק בזה כל היסורים כי די לו ביסורי יגיעה בתורה⁴. וזה "אם בחוקותי תלכו" להיות עמלים בתורה דייקי, אז "ונתתי גשמיכם בעתם" דלא יחסר מן גשמיית כלום, "ונתנה הארץ יבולה" מרומז בזה קנין ארץ ישראל, "והתהלכתי בתוכם" זה עוה"ב כדאמרו בתו"כ: אטייל עמכם בגן עדן. (תורת יחיאל)

מלוא העומר וּנְתַתִּי גְשָׁמִיכֶם בְּעֵתָם נראה לפי מה שאמרו (ר"ה יז): הרי שהיו ישראל זכאים בר"ה ופסקו להם גשמים מרובים, ואח"כ חטאו, הקב"ה מורידן למקומות שאין צריכים בהרים וגבעות, וכמו כן בהיפוך, אם פסקו להם גשמים מועטים ואח"כ חזרו בתשובה, הקב"ה מורידן בזמן ובמקומות שצריכין. ובזה יובן מה שאמר "אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם", והכוונה בזה, ד"אם בחקתי תלכו, אע"ג שכבר פסקו להם גשמים מועטים, על כל פנים ינתנו הגשמים "בעתם", ובמקומות הצריכים, ולכן "ונתנה הארץ יבולה". (שיירי⁵ קומץ המנחה – דרוש מעניינא דעצירת גשמים)

כו ה הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו

וְהִשִּׁיג לָכֶם דְּיֵשׁ אֶת-בְּצִיר וּבְצִיר יִשְׁיג אֶת-זֶרַע וְאֶכְלֶתֶם לַחֲמֶכֶם לְשִׁבְעַת יָשִׁבְתֶּם לְבִטַח בְּאַרְצְכֶם: כיון שחיברו את 'ואכלתם לחמכם לשובעי' עם 'וישבתם לבטח בארצכם', ולא הטעימו: וְהִשִּׁיג לָכֶם דְּיֵשׁ אֶת-בְּצִיר וּבְצִיר יִשְׁיג אֶת-זֶרַע וְאֶכְלֶתֶם לַחֲמֶכֶם לְשִׁבְעַת יָשִׁבְתֶּם לְבִטַח בְּאַרְצְכֶם: מבואר שהשיבה לבטח הכוונה שיהיו בטוחים בזה שיהיה שובע, ולא ידאגו משנת בצורת, [וכמו שפירש"י ב'וישבתם לבטח עליה' לעיל כה יט]. או כמש"כ באבן עזרא כאן: וטעם 'וישבתם לבטח' [בארצכם] כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם. וא"כ יוצא שכוונת הכתוב שיאכלו לשובע ועי"ז ישבו לבטח בארצם.

ז וְרִדְפְתֶם אֶת-אֹיְבֵיכֶם וְנִפְּלוּ לְפָנֵיכֶם לַחֲרָב:

כיון שהפסיקו באתנחתא בפסוק זה, למרות שזה פסוק קצר, [ולא הטעימו: וְרִדְפְתֶם אֶת-אֹיְבֵיכֶם וְנִפְּלוּ לְפָנֵיכֶם לַחֲרָב:], משמע שיורדפתם את אויביכם זה ברכה לעצמה. ולכאורה הכוונה בזה לומר שיהיה בהם עוז לעמוד נגד אויביהם וירדפום, או שאויביהם יברחו מהם ולא יצטרכו להילחם בהם אלא רק לרדפם.

³ א"ה. שמעתי מהרב חיים פינחס שיינברג ז"ל, שבן תורה העולה מחו"ל ללמוד תורה בארץ ישראל, מקבל את כל המתנות, וכמובן ייסורים פי שלושה!

⁴ כבר כתב בן בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ד"ה יא ואם) וז"ל: מצות תלמוד תורה לשם שמים מגין מיסורים דאם היה רגיל לקרוא פרק אחד ביום יקרא שני פרקים (מדרש רבה ויקרא כה א) דמלבד זכות התורה שתגן עליו מן היסורים עוד כי ישית עמלו בתורה וטרחו בה ואשר תדד שנתו מעיניו יעלה לו במקום יסורים, עכ"ל, ע"י אורחות צדיקים (שער התשובה ד"ה השבעה עשר). א"ה. דברי רבנו יונה מחודשים. בעוד במסכת יומא בבלי פו א, וכן בהלכות תשובה ברמב"ם לא נראה שיש הצלה מייסורים או ממיטה לחייבי כרת או מחללי ה', הרי רבנו יונה מחדש שע"י תלמוד תורה וצדקה יש יכולת להפטר מהייסורים ומהמיתה, או שעמל התורה שקול כייסורים.

⁵ א"ה. כתיב זה 'שיירי' מראה על קריאת המלה שְׁיָרִי; ש"י"ן בשוא וי"ד בקמץ. ניקוד זה אינו נמצא בסידורים קדומים, ובסידורי ספרד ועדות המזרח והמערב אינו כלל. יש ניקוד שְׁיָרִי או בדגש שְׁיָרִי, כנראה הנכון יותר הוא שְׁיָרִי. ביו"ד נחה ללא ניקוד.

כו ט הרב גור אריה צור נר"ו.

וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וְהִקִּמְתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם:
פירש רש"י אֶפְנָה מכל עיסוקי לתת שכרכם. והיא מדה כנגד מדה לטובה, כשם שאתם פיניתם עצמכם מכל עיסוקיכם כדי לעמול בתורה כן ופניתי אליכם, אפנה מכל עיסוקי לתת שכרכם.

ועל דרך הצח, אלו ארבע לשונות של נתינת השכר. וּפְנִיתִי וְהִפְרִיתִי וְהִרְבִּיתִי וְהִקִּמְתִּי. וידויק לְמַעַן. בשלמא וְהִפְרִיתִי וְהִרְבִּיתִי וְהִקִּמְתִּי הרי שכר אמור. ואילו וּפְנִיתִי הרי הוא כהכנה לשכר.

ויש לומר שאין לך שכר גדול מזה של וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם. שהוא הגילוי היותר גדול לאחר ההסתר פנים של הגלות. וכל שאר השכר נגזר מזה. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה עָנִי יי כִּי טוֹב חֶסֶדְךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ פְּנַח אֱלֹהִי (תהלים סט, יז).

וְאִם-תִּלְכּוּ עִמִּי קָרִי (כו, כא') וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת-קָרִי (כו, כב')

יש ליתן את הדעת לפירושים השונים שנתנו למילה קָרִי.

א. רש"י פירש לפרקים וכן מניעה.

ב. אונקלוס תרגם קשיו. וכוונתו בקשיות עורף.

ג. ר' אברהם אבן עזרא מביא שני פירושים. האחד גבורה וניצוח, והשני לשון

מקרה. כביכול לֹא יָדוּ נִגְעָה בָּנוּ (שמואל א, ה, ט).

א"ה. כיון שפסוק זה נרמז כאן, נראה מי אמר כן. בספר שמואל כתוב שאחרי שארון הברית נשבה אצל הפלשתים, ובכל עיר שהביאוהו לשם סבלו צרות ומחלות, החליטו להשיבו לישראל ע"י שישימו אותו בעגלה רתומה לפרות בלי מנהיג. אם הפרות מוליכות את הארון לבית-שמש, מוכיח שיד ה' היתה בהם לעונש על החזקת הארון, אבל אם לא – הרי כל הצרות והמחלות הן מקרה, וכלשון הכתוב וּרְאִיתֶם אִם דָּרָךְ גְּבוּלֵךְ יַעֲלֶה בֵּית שְׁמֶשׁ הוּא עֲשֵׂה לָנוּ אֵת הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְאִם לֹא וַיִּדְעוּ כִּי לֹא יָדוּ נִגְעָה בָּנוּ מִקְרָה הוּא הָיָה לָנוּ. עצם הספק מגונה ביותר כמו שכתב בשערי תשובה לרבינו יונה שער ב ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה, והזכח במכאוב ולא שב עד המוכיחו, יגדל עונו ויכפל ענישו. הלא תראה אם המלך מיסר את מי אשר חטא לו ולא יוסר, יקשה מוסרו ויכביד עולו מאד. וכתוב: "ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם", ונאמר "וּחֲנַפִּי לֵב יְשִׁימוּ אָף לֹא יִשְׁעוּ כִּי אֶסְרֶם (איוב לו, יג)".

ואם לא ידע ולא יתבונן כי התלאות מצאוהו מפני חטאיו, **אך יאמר כאשר אמרו הפלשתים "כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו"**, בזאת יהיה קצף עליו מלפני ה' ויגדל עון הכת הזאת מחטאת הכת הראשונה, על כן כתוב בראשון על הכת הראשונה "ויספתי ליסרה אתכם", וכתוב אחרי כן על הכת האחרת הנזכרת: "ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם", כי כל כת האחרונה בפרשה קשה מן הראשונה. ואחרי כן כתוב "ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בקרי", ואחרי כן כתוב: "ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי", ופירוש "והלכתם עמי בקרי" – כי תאמרו: מקרה הוא היה לנו! **צ"כ משערי תשובה.** וזה שהפלשתים אמרו את זה רק בספק, לא גורע מכפירתם ומרשעותם! נמשיך בדברי ידידנו.

ומצינו שהקב"ה נוהג מדה כנגד מדה בין לטוב בין למוטב. כאומרו: וְאִם-בְּזֹאת לֹא

תִּשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי: וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת-קָרִי.

ויש איפוא ליתן טעם מה המדה כנגד מדה לכל אחד מן הפירושים.

לרש"י אם תלכו עמי לפרקים, פעם תקיימו מצוותי ופעם לא, וכן אם תמנעו עצמכם מלעבדני, אף אני אלך עמכם לפרקים וכן אמנע מלעזור לכם.

לאונקלוס אם תלכו עמי בקשיו קשיות עורף, אף אני אלך עמכם בקשיו. לאבן עזרא לפירושו הראשון, אם תלכו עמי בגבורה וניצוח כביכול סומכים אתם על גבורתכם, ואינכם נכנעים לפני, אף אני אלך עמכם בגבורה וניצוח עד יפגע לבבכם. עד כאן מובנת המדה כנגד מדה.

אבל לפירושו השני של האבן עזרא שהוא לשון מקרה, שאמרו כביכול לא ידו נגעה בנו, לא יובן כלל המדה כנגד מדה.

שהרי דברים אלו שאמרו לא ידו נגעה בנו, הם לכאורה כדברי כפירה ואיך יתפרשו. אם תלכו עמי במקרה, לומר לא ידו נגעה בנו, הכיצד יעלה על הדעת שיאמר הקב"ה אף אני אלך עמכם כך, הכיצד ילך עמנו במקרה והם דברי כפירה ובודאי לא יכתיב הקב"ה כך על עצמו.

אלא יש לומר כי לפי האבן עזרא יובן שדרך הנהגתו בענין זה תהיה גם על דרך מדה כנגד מדה אלא שלא מצד הקב"ה אלא מצד מה שיעזור עיניהם מלראות את ההשגחה. הם אומרים לא ידו נגעה בנו, וההשגחה תגע בהם גם תגע, אך בצורה כזו שלא יזכו לראות שידו נגעה בהם.

ולעומת זאת, מדה טובה מרובה, שכל המבקש לראות את ההשגחה, יראנו הקב"ה נסים ונפלאות בהשגחתו ית'.

א"ה. המלה 'קרי' מופיעה בלשון חז"ל למה שנקרא בתורה מְקַרְה לְיָלֵחַ (דברים כג, יא), וגם מלה נרדפת לשכבת-זרע. ואדם שנטמא בדרך זו לרבות במצות עונה עם אשתו, נקרא 'בעל קרי', ומהתורה הוא טמא כמי שנגע בשרץ. כל זה מפורש בפרשת זאת-תהיה ואיש פי תצא ממנו שְׁכַבְתָּ זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב (ויקרא טו, טז) וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אִתָּה שְׁכַבְתָּ זָרַע וְרָחַצוּ בַּמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעֶרֶב (פס' יח). עזרא הסופר תיקן ש'בעל קרי' אסור בדברי תורה ובתפילה עד שיטבול, עניין זה נדון באריכות בפרק שלישי של מסכת ברכות במשנה ובתלמודים.

רגילים לקרוא מלה זו קרי בסגול גם כשאינה בצורת הפסק. נכון יותר גם במשמע בפרשתנו, וגם במשמע של שכבת זרע לקרוא קרי בשוא אם אינו בהפסק.

דפי פרשת השבוע בר-אילן בחוקתי פב מהי הוראתו של "והשלחתי"?

פרופ' מיכאל אביעוז מלמד במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן. ספרו האחרון עוסק בפרשנותו של יוספוס לחוקי התורה: Legal Exegesis of Scripture in the Works of Josephus, London/New York 2020. פרשתנו כוללת ברכות למקיימי הברית בין ה' ובין העם וקללות למפירה.⁶ באחת הקללות נאמר: "והשלחתי בכם את חית השדה ושפלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיתה אתכם ונשמו דרכיכם" (וי' כו:כב). השורש של"ח רווח מאוד במקרא בבניין קל (564 פעמים), אולם הוא נדיר בבניין הפעיל, שעניינו גרימה לעשות משהו. מלבד הפסוק כאן, השורש של"ח בבניין הפעיל מופיע גם בשמ' ח:יז; מלכים ב טו לז; יח' יד:יג; ועמ' ח:יא.

להלן ארבע המובאות (מלבד וי' כ"ו) במלואן:

- שמ' ח:יז: כי אם אינך משלח את עמי הנני משליח בך ובעבדך ובעמך ובבתך את הערב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה.
- מלכים ב טו לז: בנימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו.
- יח' יד:יג: בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל ונטיתי ידי עליה ושברתי לה מטה לחם והשלחתי בה רעב והכרתי ממנה אדם ובהמה.
- עמוס ח, יא: הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה'.

⁶ המילה "ברית" נזכרת בפסוקים ט, טו, כה, מב, מד, מה. יש לתמוה על כך שבפירושים רבים לספר ויקרא הנושא אינו נדון כלל, או שנדון בצורה חלקית בלבד.

מן המובאות עולה שהפועל השליח בא בזיקה לפורענות של רעב (עמ' ח'; יח' י"ד); חיה רעה (שמ' ח'; וי' כ"ו) וחרב אויב (מלכים ב טו).⁷ מהי הוראתו של שורש זה בבניין הפעיל? אבן שושן⁸ כותב "שִׁלַח, הביא". רש"י על הפסוקים בשמות, בויקרא ובמלכים פירש לשון גירוי, דהיינו שיסוי והסתה לתקוף. בפירושו לויקרא כ"ו הוא הולך בעקבות אונקלוס: וְאֶגְרֵי (השוו גם המיוחס ליונתן ונאופיטי). וייס וכגוֹף מדייקים ששל"ח בהפעיל בצירוף ב"ב" מציינ עונשים הבאים על אדם מידי שמיים.¹⁰ וייס מוסיף שהכוונה ב"השליח" היא שיגר.¹¹

אם כך, השימוש בצורה הנדירה הזו נועד ליצור הבחנה בין של"ח בבניין קל, העשוי לציין גם הקשרים חיוביים של שיגור, לבין הבאת אסון או מגפה, המסומן בצורת ההפעיל של של"ח. מנחם מורשת ואלישע קימרון¹² הצביעו על כך שפעלים בבניין הפעיל המירו במקרא, ובעיקר בספרות הבתור-מקראית, פעלים בבניין קל מאותו השורש, ויש להם אותה משמעות בדיוק:

1. זנ"ח מופיע בבניין קל (כגון: איכה ב:ז; תה' ס:ג) ובבניין הפעיל באותה הוראה ("כִּי הִזְנִיחַם יְרָבְעָם וּבְנֵיָו", דבה"י ב:יא:ד). גם במגילות מדבר יהודה: "ולא הזנחתני בחסדיכה" (הודיות, טור ז, שורה 7) וכן בלשון חז"ל: "אל תזניחנו כאות מי מרה" (בבלי, מועד קטן כה ע"ב).
 5. לע"ג מופיע בבניין קל (כגון במלכים ב: יט:כא), אך מופיע גם חמש פעמים בהפעיל (נחמיה ג:יג – תלעיג; דבה"י ב:ל:י; וּמְלַעְגִים; ועוד). וכך במגילות מדבר יהודה: "אשר ילעיגו על רבים" (פטר חבקוק טור ד, שורה 2) ובלשון חז"ל: "ורוח הקודש מלַעְגַת עלי" (מכילתא ויהי ז 141).
- על פי זה, אין הבדל מהותי בין "השליח" ל"שלח". אפשר להסביר את השימוש השונה בהתפתחות של הלשון, ואפשר לייחסו לגיוון סגנוני הנובע מטעמים ספרותיים-אמנותיים. המעבר מבניין קל לבניין הפעיל התגבר בספרי המקרא המאוחרים והמשיך במגילות מדבר יהודה ובספרות חז"ל. על מנת לסיים את דברינו בטוב, נחזור לפסוק מעמוס ח:יא. אמנם פשוטו של מקרא הוא שלפנינו נבואת פורענות, כפי שהראה מאיר וייס.¹³ ובכל זאת, נסיים בהסברו הדרשני של רבי משה אלשיך, הרואה בה נבואת נחמה:¹⁴

הנה ימים באים נאום וכו'. לבל יתיאשו מן הרחמים דיבר נחמה ואמר: הנה ימים באים וכו', והוא כי עיקר הטובה אשר נקוה ממנו יתברך, הלא הוא כי יערה עלינו רוח קדושה ממרום, שנרדוף אחריו בתשוקה גדולה ולשתות בצמא את דבריו, שאם לא יעשה כן ויניחנו בבחירתנו הרעה, לא יהיה אפשר לקבל טובה העתידה, על כן אמר הנה ימים באים שהחשך אשר לכם לרדוף אחרי הבל, כרעבתנים לידבק באלהי נכר, אשלח בכם רוח ממרום שתהיו כרעבים ושוקקים לשמוע דבר ה', כי והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם וכו' כי אם לשמוע את דברי ה'.

כו מב זרע שמשון וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב. וברש"י הביא מחז"ל בחמשה מקומות כתיב "יעקוב" מלא ו"אלֶיהָ" חסר, דבחמשה מקומות נטל יעקב אות ו' משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו. וצ"ב מהו הענין של נטילת אות זו, ומדוע דוקא חמשה פעמים, ועוד צ"ב מה איכפת לו ליעקב על בשורה זו, ומדוע צריך שהגאולה תבוא דוקא ע"י בשורה שיבשר אליהו מקודם.

ויש לפרש ע"פ מה שאיתא במדרש (ילקוט שמעוני מלאכי רמז תקצ"ה עה"פ הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא), אם אין ישראל עושים תשובה אינם נגאלים, ואינן עושים תשובה עד שיבוא אליהו,

⁷ ר' יוסף בכור שור על וי' כ"ו מפרש ש"והשלחתי בכם את חית השדה" מבטל את "והשבתי חיה רעה מן הארץ" (שם:ו).

⁸ א' אבן-שושן, *קונקורדנציה חדשה לתנ"ך*, ירושלים 1985, עמ' 1148.

⁹ מ' וייס, *ספר עמוס*, ירושלים תשנ"ב, כרך א, עמ' 258; מ' כוגן, *מלכים ב* (מקרא לישראל), ירושלים ותל-אביב תש"ף, עמ' 561. רד"צ הופמן כותב בפירושו לש' ח:ז: "משליח" – צורת ההפעיל של השורש של"ח באה כביטוי לגזירת מכת-מדינה". ראו: רד"צ הופמן, *ספר שמות* (תרגום מגרמנית א' וסרטייל), ירושלים תש"ע, עמ' צג.

¹⁰ ראו גם מ"צ קדרי, *מילון העברית המקראית*, רמת גן תשס"ו, עמ' 1097.

¹¹ ככל נקוט בידנו שאין להסביר שורש באמצעות אותו שורש (כשם שעושה אבן-שושן, למשל), ולכן "שיגר" עשוי לפתור את הבעיה.

¹² מ' מורשת, "הפעיל ללא הבדל מן הקל בלשון חז"ל", *בר אילן יג* (תשל"ו), עמ' 249-280; E. Qimron, *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls*, Atlanta 1986, p. 49, 90. במילון TLOT בערך של"ח, העורכים סבורים שהשליח הוא "הפעיל פנימי": פעלים כאלה נראים עומדים, אך יש לראותם כקבוצה מיוחדת במסגרת הפעלים היוצאים של בניין הפעיל. פעולת הגרימה מופנית פנימה, כלומר חוזרת אל הפועל, המתפקד הן כגורם (נושא) הן כמשלים המוצרך (מושא); ש' קוגוט, *המקרא בין תחביר לפרשנות*, ירושלים תשס"ב, עמ' 141.

¹³ וייס, *עמוס*, כרך א, עמ' 258-259.

¹⁴ ר' משה אלשיך, *מראות הצובאות לנביאים אחרונים*, ברקלין תשל"ז (ונציה תס"ז). ככל הנראה, ישי ריבו, שהלחין לאחרונה את דברי עמוס לשיר, נקט בפרשנותו של אלשיך, וראה בהם דברי נחמה.

שנאמר "הנה אנכי שולח (סוף מלאכי) וגו', מה כתיב אחריו "והשיב לב אבות על בנים. ע"כ, וחזינן מזה, שדוקא כשיבוא אליהו הנביא ויבשר לבני ישראל על הגאולה שמתקרבת, אזי יגל לבם בקרבם, ומחמת שמחה זו יתעוררו לעשות תשובה מאהבה, ובודאי שאף אליהו כשיבשר להם על כך, יעוררם וידבר על לבם לעשות תשובה, אבל בלי בשורה זו אי אפשר שיתעוררו באמצע שנות הגלות לעשות תשובה שלימה, ואם לא יעשו תשובה אי אפשר שתבוא הגאולה, שהרי אם אין עושים תשובה אינם נגאלים. ולכך יעקב לקח ערבון מאליהו להיות מובטח שאכן כשיהיה זמן הגאולה יבוא ויבשר לבני ישראל קודם זמן הגאולה, בכדי שיעשו תשובה ויהיה הגאולה, ולא תידחה חלילה מפני שעדיין לא עשו ישראל תשובה.

וענין אות ו' דוקא, לפי שידוע שע"י עוונות בני ישראל נגרם פירוד באותיות השם המיוחד, ובפרט באות ה' האחרונה, שנתרחקה את ה' אחרונה מן האות ו'. ובשמו של "אליהו" יש שלשה אותיות משמו של הקב"ה, וחסרה את ה' אחרונה, היינו שמרומז בזה על ענין הפירוד של אות ו' מאות ה'. ולכך לקח יעקב את האות ו' חמשה פעמים כמספר אות ה', לרמוז בכך שלא יהיה נראה בשמו האות ו' מבלי האות ה', וכשיבוא ויבשר לבניו על הגאולה ישיב לו את האות ו', כי אז יחזור היחוד של האותיות. ואף שעתה יש בשמו של "אֱלֹהִים" רק חצי שם היינו אותיות י"ה אין קפידא כל כך, כי חצי הראשון של השם אינו מיוחד כל כך עם החצי האחרון, ואין זה מורה על פירוד, שהרי אף בתורה כתיב: "כִּי יָד עַל כֶּסֶף יָהּ (שמות יז, טו)".

ועוד יש לבאר הטעם שלקח יעקב את האות ו' חמשה פעמים, לרמוז לו על חמשה ימים בשבוע שיוכל לבוא ולבשר את בשורת הגאולה לישראל, ולא ביום שישי וביום שבת קודש כמבואר בעירובין (מג.) שמובטח להם לישראל שאין אליהו בא בערבי שבתות.

כו מג הרב גור אריה צור נר"ו דרשת יַעֲנֵן וּבִיטָעֵן

יש לעיין בכפל הלשון יַעֲנֵן וּבִיטָעֵן.

לפשוטו של מקרא, תורה הלשון של יַעֲנֵן על גמול: וכן פירש"י: גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו ובחוקותי מאסה נפשם.

ואומר אוה"ח הק': והארץ תעזב וגו' יען וביען וגו'. אומרו יען וביען על דרך אומרו (ירמי' ט' יא-יב) על מה אבדה הארץ... על עזבם את תורת הרי שיציאת ישראל מארץ ישראל היא לסיבת מניעת התורה, כי לצד שאין תורה אין חשק לארץ בישיבתם בה, ומצינו עוד שאמר הכתוב למעלה מזה אז תרעה וגו' ותרץ את שבתותיה, הרי כי לסיבת עון השמיטה תאבד הארץ מהם, מעתה הם ב' טעמים ליציאת ישראל מארץ הקדושה:

לזה אמר יען וביען, וחזר ופירש מה הם הב' סיבות ואמר במשפטי מאסו הם השמיטות, וחקתי געלה נפשם היא עסק התורה. ופירוש זה הוא על דרך הפשט.

ולעומקו של מקרא יאמר בדרך הדרש שהוא גם מלשון יַעֲנֵן לתפילות ולבקשות ולריצוי ולהתפייסות. יענה לארץ על אשר ריצתה להקב"ה ויענה ליושבים עליה על אשר ריצו לארץ ולהקב"ה. ולכן אמר פעמיים יען וביען. לארץ וליושביה. לארץ ולהקב"ה. וכפי שמבקשים בסליחות, מי שענה לאבותינו הוא יעננו.

כו כה חזון יחזקאל וְכָל עֶרְכָּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. תנן בערכין (ז): "אין נערכין בערכין פחות מסלע", דאף עני שאין ידו משגת ליתן הערך המחויב, ולכן נותן כפי השגת ידו, אינו יכול לפחות מסלע, דכתיב "וכל ערך יהיה בשקל הקדש", שכל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותין משקל.

וכתב בחזון יחזקאל (פ"ב ה"ז בביאורים) זה לשון הכתוב שם: "וכל ערכך יהיה בשקל הקדש, עשרים גרה יהיה השקל", [א"ה. מודעת זאת ש'שקל' בלשון המקרא הוא 'סלע' בלשון המשנה] דאילו על עצם השקל כבר אמר קרא "עשרים גרה יהיה השקל" ולמה נאמר עוד "בשקל הקדש". אלא האי "בשקל הקדש" אערך קאי, שכל ערך יהיה בשקל הקדש ולא פחות.

רק בעלים עושים תמורה. איתא בתמורה (ט), דאם אינו בעלים על הקרבן אינו יכול להמיר בו, משום דאינו יכול להתפס בדבר שאינו שלו. ונראה, שענין תמורה הוא שהממיר מכוין שבהמת חולין תהיה תחת בהמת קרבן, ובהמת קרבן תצא לחולין. ובהמיר בשל חברו, אין בכחו להוציא קרבן חברו לחולין – אפי' בלי האיסור של תמורה, ולפיכך אין תמורתו תמורה¹⁵. (חזון יחזקאל תמורה פ"א ה"א).

תן לחכם ויחכם עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

כתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתובים ☺

¹⁵ וכ"כ הרש"ש שם, ובקובץ שיעורים (ח"ב סימן מ"ד) מבאר באופן אחר, דבתמורה הקדושה נמשכת מכח הקרבן, וצריך להמשיך קדושת הקרבן על החולין, וזה אינו יכול לעשות בלא רשות הבעלים.